

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
PHD PROGRAM "PHILOSOPHY TAUGHT IN ENGLISH"**

„УЛРИХ БЕК И ЗИГМУНТ БАУМАН ЗА СЪВРЕМЕННОТО ОБЩЕСТВО”.
(Представен за публична защита на дисертация за присъждане на научната степен
"доктор по философия")

ОСНОВНИ КОНСТАТАЦИИ И СПЕЦИФИЧЕН ПРИНОС

ОТ

Научен ръководител:
проф. М.Димитрова
Supervisor PhD candidate
Prof Maria Dimitrova

Докторант:
Йордан Йорданович
Jordan Jordanovich

София, 2022

Sofia, 2022

Съдържание на дисертацията

ВЪВЕДЕНИЕ

1. ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА, НЕЙНИТЕ ЕФЕКТИ ВЪРХУ ОБЩЕСТВОТО, ФИЛОСОФСКИ ДИСКУРС

1.1 Епохата на глобализацията

1.2 Ключови мислители

1.3 Философски дискурс на постмодерността, късната модерност, рисковото общество, глобализация

1.4 Късна модерност, течна модерност или възгледите на Зигмунт Бауман за глобализацията

1.5 Обществото на риска, или разбирането на Улрих Бек за глобализацията

2. ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

2.1 Отговорност и риск

2.2 Бауман за риска

3. ТЕХНОЛОГИЯТА В КОНТЕКСТА НА КЪСНАТА МОДЕРНОСТ – ФИЛОСОФСКИ БЕСЕДА

3.1 Мартин Хайдегер за технологиите

3.2 Зигмунт Бауман за въздействието на технологиите

3.3 Улрих Бек за въздействието на технологиите

3.4 Теорията на Антони Гидънс за структурата

4. ОБЩЕСТВОТО И ЧОВЕЧЕСТВОТО

4.1 Време и пространство - общ изглед

4.2 Време и пространство - гледната точка на Бауман

4.3 Улрих Бек - време и пространство

5. ЕТИЧНИЯТ ДИСКУРС НА КЪСНАТА МОДЕРНОСТ И РИСКА ОБЩЕСТВО

5.1 Бауман и новият начин на морално ангажирано мислене

5.2 Етични измерения на рисковото общество

6. СВОБОДА И СИГУРНОСТ

6.1 Концепцията на Бауман за свободата в консуматорското общество и разделението на властта и политиката

6.2 Улрих Бек за свободата в рисковото общество

7. ИДЕОЛОГИЧЕСКА СЪЩНОСТ НА

ЩАСТИЕ И ПОСТМОДЕРНОСТ

7.1 Зигмунт Бауман по въпроса за щастието в епохата на Глобализация

7.2 Улрих Бек и проблемът за щастието в епохата на Глобализация

8. ИДЕНТИЧНОСТ В ПОСТМОДЕРНОСТТА

8.1 З. Бауман и проблемът за идентичността в един глобализиран свят

8.2 У. Бек и проблемът за идентичността в обществото на риска

9. КРАЙНИЯТ РЕЗУЛТАТ ОТ СРАВНЕНИЕТО НА БЕК И БАУМАН
АНАЛИЗИ

10. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

11. БИБЛИОГРАФИЯ

Контекст и цели

Първоначалният повод за започване на моето изследване беше фактът, че епохата, в която живеем поражда все повече въпроси сред хората. Много от тях се мъчат да си обяснят новите тенденции в обществата, което се дезинтегрира пред погледите им. Идеите за глобален свят, за свят без граници, за все по-лесен и безоблачен живот, все повече остават само празни лозунги. Действителността в същото време е коренно различна. Възможността за лесен достъп до стоки и услуги не прави животът, нито по-приятен, нито по-лесен. Изследвания върху епохата на Постмодернизма не липсват, но безспорно има двама автори, които се открояват над останалите със своята оригиналност и новаторство в обяснението на времето, в което живеем. Дисертацията обсъжда две ключови книги за разбирането на процесите в съвременното общество – „Глобализацията“ на Зигмунт Бауман и „Рисковото общество“ на Улрих Бек. Първата е „Глобализацията“ на Зигмунт Бауман, а втората е „Рисковото общество“ на Улрих Бек. Сравнението се фокусира върху различни ключови аспекти на Постмодерността като период на съвременното общество. Това дава възможност да се направят някои важни изводи затова накъде се движи процесът на Глобализация, как той променя основни категории и ценности и дали тази промяна води до прогрес на обществото, или по-точно какъв е пътят за този прогрес. Въпреки че двете изследвания представят изчерпателна картина на епохата и обществото от

съвременна социологическа перспектива, за по-голяма широта в текста на дисертацията са привлечени и дискутирани други изследвания на двамата автори, както и постановки на техни съвременници.

Работата следва основно сравнителен и описателен подход, като умишлено са избегнати предписанията. Сравнението между двамата автори, както и допълнително привлечените идеи на други философи дават основание да заключим, че процесът на глобализация все още е незавършен, макар че през последните години губи инерция.

Теориите на Бауман и Бек за съвременното общество повдигат въпроси относно значението на опита през Постмодерната епоха и неговта роля за формиране на съзнанието. И двамата автори обръщат внимание на негативните страни в процеса на глобализация, очертават неговото въздействие върху социалната структура и самотрансформацията на обществото. Бек и Бауман се отнасят критично към промените в съвременния свят, които изличават постиженията на Просвещението. Те показват обаче изход от конфликтната ситуация в съвременността, в която доминира един силно индивидуализиран Аз, като предлагат различни отговори на фундаментални въпроси. И двамата имат различни отговори на тези фундаментални въпроси.

Дисертацията доказва, че според З. Бауман и У. Бек категории като; риск, отговорност, свобода и сигурност, морал, време и пространство, технология, щастие и идентичност, са

променили своите значения. Настъпилите промени са очертани чрез сравнителен анализ, като е посочено, че е настъпила промяна и в отношенията между отделните категории. Фрагментацията на социалния живот е засегнала всички аспекти, включително езика – често думите не предават същите значения, с които са били използвани преди. Бек, който е по-оптимистично настроен от двамата автори, вярва, че науката и технологията, въпреки недостатъците им, могат да предоставят отговор на новите търсения на човечеството, Бауман, от своя страна, се опасява, че не можем да разчитаме на тях, тъй като те са продукти на човешките функции.

РЕЗЮМЕ

Основен акцент на работата е поставен върху разработките на двамата автори относно съвременното общество, като идеите им се разглеждат в политически, социален, икономически и етичен контекст. Идеите на Бауман и Бек за анализиращия период са представени подробно. За да се постигне по-задълбочена интерпретация на съвременните процеси са привлечени постановки на други автори. Въпреки че политическите ефекти от Глобализацията не заемат централно място в дисертацията, им отделям частично внимание, тъй като те са обвързани с останалите анализиращи аспекти.

И двете теории очертават перспективите на индивида пред променящите се структури на семейството, общността и държавата във време, когато мултинационалните структури стават все по-популярни. Описвайки мащабните трансформации на всички обществени равнища, двамата автори се опитват да очертаят моралните перспективи пред съвременния човек и да потърсят изход от конфликтната ситуация в съвременното крайно индивидуализирано общество. За да оцелее Аз-ът на съвременния човек трябва да намери нова основа, на която да изгради своята връзка с Другия.

В първа глава разглеждам епохата на глобализацията през разбирането на Бауман и Бек за процеса, анализира се философския дискурс на Постмодерността, като приведени и постановките на някои ключови съвременни автори. Отделните подглави: 1.1 Епохата на глобализацията, 1.2 Ключови мислители, 1.3 Философски дискурс на постмодерността, късната модерност, рисковото общество, глобализация, 1.4 Късна модерност, течна модерност или възгледите на Зигмунт Бауман за глобализацията и 1.5 Обществото на риска, или разбирането на Улрих Бек за глобализацията.

Глобализацията се разглежда като неразделна част на нашето ежедневието на съвременния човек. В книгата си от 1992 г. „Глобализацията – социална теория и глобална култура“ Роланд Робъртсън пише: „Глобализацията като концепция се отнася както до компресирането на света, така и до

интензификацията на съзнанието за света като цяло¹. Философът Юрген Хабермас дава общо определение на процеса на глобализация, който според него „характеризира нарастващия обхват и интензивност на търговските, комуникативните и обменните отношения отвъд националните граници“². От най-голямо значение е икономическото измерение. Хабермас твърди, че процесът предизвиква структурна трансформация на световната икономическа система, а тя от своя страна е основната причина за икономическите проблеми в богатите общества. Трансформацията на световната икономическа система не позволява на националните правителства да смекчат ефектите от транснационалната икономическа дейност, извършвана от международните корпорации. В условията на глобализирана икономика националните правителства не разполагат с достатъчно инструменти за намаляване и облекчаване на неблагоприятните ефекти и да останат конкурентоспособни на международно ниво като запазят конкурентоспособността на ключови за държавата актьори на международно ниво. Според Хабермас глобализацията е процес, който подкопава отделните национални държави и те са оказват излишни и следователно неспособни да решат сериозни социални проблеми като бедност, безработица, икономическа миграция и екологични бедствия.

---

¹ Robertson, R., *Globalization Social Theory and Global Culture* (London, Sage Publication, 1992), p.8

² Хабермас, Ю., *Learning by disaster? A diagnostic look back at the short 20th century*, *Constellations* 5 (3) p. 307-320

В първа глава от дисертацията е обърнато основно внимание на глобализацията като съвкупност от процеси, на нейните социални аспекти, като е дискутиран и нейният философски дискурс. От съществено значение е определението на Юрген Хабермас е, тъй като той е един от мислителите, които силно са повлияли върху възгледите и на двамата основни автори. Тук са анализирани и становища по темата и на други видни философи, особено на Антъни Гидънс, който, заедно с Бауман и Бек, може да се нарече един от най-забележителните изследователи на Постмодерността. Гидънс е изследователят, който е повлиял (най-силно върху философските възгледи на У. Бек. Бек и Гидънс наричат съвременността Късна или Рефлексивна Модерност. Бауман използва термина Постмодерност. Но в едно от своите интервюта той посочва, че префиксът „пост“ създава асоциация с нещо, вече приключило, докато този късен етап от Модерността все още се развива, по тази причина той си служи и с термините Късна или Течна модерност. Една от най-трудните за разбиране тенденции е наличието на рефлексивни (мислещи?) човешки същества, силно индивидуалистични, които в същото време се нуждаят от принадлежност. Променяйки социалните връзки от солидни през „течни“ до доста често несъществуващи, човекът на Късната Модерност е изправен пред прехода от лично към публично. Всичко, което някога е било лично става обект на показност. В „Свобода“ и в „Намеци за Постмодерността“, Бауман говори за „желанието да бъдеш съблазнен – но не дълбоко – то е

съчетано със стремеж към нещо, в което да вярваш и към което да принадлежиш“. Наистина, вярата, а не идеологическият контрол, е ключът към разбирането на начините и средствата, по които съблазняването действа; вярата в дрехите, в себе си, в отношенията, в пазара и в религията. Именно вярата, а не идеологическият контрол е в основата за разбирането на начините и средствата, по които съблазняването действа; вярата в дрехите, в себе си, в отношенията, в пазара и в религията. И тъй като сме възпитани от маркетингова идеология, съблазняването, модата и т.н., много от нас мислят, че щастието е непрекъснатата върволица от удоволствия

В дисертацията са разгледани и още отличителни черти на постмодерното общество, които карат Бауман да заключи, че промяната на социалните връзки на човека от „твърди“ през „течни“ до често несъществуващи е причина за прехода от неприкосновеност на личния живот към открита публичност. Бауман и Бек разглеждат глобализацията като процес, който трансформира идеите на Просвещението. И за двамата автори критичен фактор е разпадането на националните държави. За Бауман Постмодерността е без гражданско общество населено с изолирани непознати, дезориентирани от претоварване с амбивалентност хора. В този постмодерен хабитат пазарът управлява локално и глобално един свят, в който „изглежда никой не контролира“, както Бауман обича да казва.

За Бек Постмодерността е късна модерност, рисково общество, което донася преди всичко риск в ежедневието ни. Бек се концентрира върху рисковете за околната среда и ефекта от индивидуализацията, докато Бауман навлиза по-дълбоко във философските, главно етични и социални последици. Тъй като процесът на глобализация е част или резултат от неолибералната идеология, дисертацията изследва неговото влияние върху обществото и хората. Неолиберализмът е от съществено значение за формирането на новия, така наречен „Зайтгайт“.

В този контекст, животът се определя от конкуренцията, а индивидът се определя чрез успешните си опити да увеличи максимално богатството и властта си, като всички останали ценности отстъпват на заден пълн. Като политически проект неолиберализмът се придържа към основните жалони на Постмодерността. Разпадът на колективните институции като синдикати и политически партии, които в миналото са застъпници за благополучието на средната класа и безработните, е в унисон с идеите за деконструкция и индивидуализъм. Тези специфични характеристики са очертани в книгата на Дейвид Харви „Кратка история на неолиберализма“:

„Неолиберализмът оценява пазарния обмен като „самодостатъчна (уникална) етика, която може да ръководи всички човешки действия и да замени всички предишни етични постановки, подчертавайки значението на пазарния договор. Според тази доктрина социалното благо се увеличи

максимално чрез максимизиране на богатството и честотата на пазарните транзакции, по тази причина неолиберализмът се стреми да постави всички човешки действия в сферата на пазара.³

В едноименния труд на Бауман Глобализацията се определя като “неопределен, неконтролируем процес, който се движи по свои собствени правила и закони и самодвижещ се“ . Споделям тази формулировка, тъй като Глобализацията наистина е недетерминиран и самозадвижващ се процес. За някои Глобализацията е това, което сме длъжни да направим, ако искаме да сме щастливи; за други Глобализацията е причината за нашето нещастие. За всички обаче Глобализацията е трудната за контролиране съдба на света, или необратим процес, който засяга всички ни в еднаква степен и по еднакъв начин.

Втората глава на сравнителният анализа е озаглавена 2.Характеристики на глобализацията, а подглавите са: 2.1 Отговорност и риск и 2.2 Бауман за риска.

В главата е представен цялостен анализ на разбирането на Бауман и Бек за основните тенденции и социални промени на епохата. Бауман подчертава социално изградената структура на обществения живот и значението на дискусиата в тази област. В същото време Бек свързва своята теория за рисковото общество и процеса на глобализация с

---

³ Harvey, D. “A Brief History of Neoliberalism”,(Oxford, Oxford University Press, 2005),p.3

доминиращата сила на неизвестните и непредвидени последици. Той поддържа тезата, че рискът, произведен в Късната Модерност, или Рефлексивната Модерност, както я нарича, се различава съществено от богатството. Неговата идея е, че докато проблемът с бедността е бил доминиращ въпрос в Модерността, в Късната Модерност проблемът става разпределението на богатата. Това (разпределението на богатата) прави риска въпрос на научна прогноза в Късната Модерност. Очевидно е, че моделът на разпределение на рисковете се съдържа в Глобализацията, твърди Бек. Рисковете настигат и онези, които ги произвеждат или печелят от тях. В дисертацията се заключава, че това е причината за финансовата криза от 2007-2008 г.

Според Бек три характеристики на германската история изглеждат важни за разбирането на това откъде се появява Рисковото общество. Първата е историята на фашизма. Втората е икономическият прогрес на Германия след Втората световна война и политическият консенсус между основните политически партии относно управлението на обществото. Последният е възходът на Зелената партия в края на 60-те и 70-те години и ролята на интелектуалците. Бек се е формирал като мислител и социолог именно в този период. Следователно неговото разбиране за риска, разпределението на риска и Глобализацията е предимно немско, въпреки че той успешно свързва своите теоретични разработки със световните събития.

Бауман, от своя страна, също говори за риск. Той познава добре теорията на Бек за риска и признава германеца за пионер-изследовател и водещ теоретик в тази област. Когато Бауман обсъжда темата за риска, той се опира до голяма степен на концепциите на Бек и твърди, че проблемите на риска и отговорността са характеристики на глобализацията. В дисертацията се твърди, че зад ситуациите, които пораждаат рискове, често могат да се видят съществени икономически интереси и политически лъжи. Бизнесът не носи отговорност за нещо, което причинява, а политиката е отговорна за нещо, върху което няма контрол. Така че често отделни лица се обвиняват и се признават за отговорни за инциденти и щети, които големите корпорации причиняват.

Бек разглежда три възможни сценарии за бъдещето на едно „общество на риск“. Първата, според него, е възстановяването на нуклеарното семейство поради масовата безработица и и нуждата от социално осигуряване. Това наистина ще върне зависимостта на жените от мъжете, което според него е нещо от миналото. Вторият е приемането на "напълно мобилно общество на необвързани", което не успява да отговори на нуждите и на двата пола и е устойчиво само чрез сериозни инвестиции в приятелства. Бек използва термина „концепция за зомбита“, когато се позовава на семейната структура от Късната Модерност. Бек твърди, че семейството днес е мъртво в традиционния смисъл и роля. Третият, доста неясно уточнен път, е този, при който има стремеж да се осигури по-стабилна институционална подкрепа за семействата, в смисъл

на възможности за заетост, жилища, дневни грижи и социална сигурност.

Тъй като тази идеология вече не се ползва с достатъчно доверие, някои по-съвременни форми на прецизен контрол започват да придобиват популярност и признание в световен мащаб. В настоящето изследване излагам хипотезта, че това е пряко свързано със загубата на лична свобода в замяна на така наречената "сигурност".

Тъй като технологията и технологическият прогрес е в основата на развитието на човечеството през последните десетилетия, цялата трета глава е посветена на технологията през разглежданата епоха погледната през призмата на философията. И тъй като Мартин Хайдегер е безспорно най-големият авторитет във философията през последните години, то неговото становище за технологията, според неговия текст „Въпросът за технологията“ (1954, английски превод 1977), заема основно място. Философът правилно отбелязва, че трябва да разгледаме същността на технологията, която променя цялата траектория на обществото. Той отхвърля разделянето на обект и субект, разделянето на теб и света и отделянето на технологията и нас. За Хайдегер хората са търсеци, питащи същества. В битието и фундаменталната грижа и взаимодействие като човешки същества, въпросите и любопитството са вплетени. Поради това, фундаменталното значение на технологията е толкова важно. „Технологията е начин за разкриване. Ако се вслушаме в това, тогава пред нас ще се отвори още едно цяло

царство за същността на технологията. Това е царството на разкриването, т.е. на истината“⁴ , твърди Хайдегер. Той се фокусира и върху това как хората взаимодействат помежду си и със света в технологичен контекст.

Възгледът на Бауман по този въпрос е много близък до този на Хайдегер, докато разбирането на Бек е по-отдалечен. За Бауман, от социална гледна точка, „практическата причина“ на Кант не е отговорът, когато става въпрос за „лицето на другия“, тъй като е „непрактична“. И това е така, защото Модерността, като епоха на технологичен и социален прогрес, измества ефектите от човешките действия извън обсега на моралните граници поради йерархичността си. Бауман като цяло е скептичен към технологиите. Той не е открито против тях, тъй като те са част от живота ни и са тук, за да останат. Създадени за доброто на хората, за по-добра интеграция и комуникация и по-лесен достъп до стоки и услуги, те бавно произвеждат обратен ефект - разпадане на обществото, ограничаване на свободите и увеличаване на бедността в световен мащаб. В света на технологиите няма място за „Другия“, твърди Бауман, който е близък до идеите на Левинас. Другият е изключен и другостта не е добре дошла, тъй като внася хаос в света на числата. В книгата си „Холокост“ Бауман пише: „Двойното постижение на бюрокрацията е морализирането на технологията, съчетано с отричането на моралното значение на нетехническите

---

⁴ Heidegger, M. „Question Concerning Technology and Other Essays“(London, New York, GARLAND PUBLISHING, INC.1977) p.3

въпроси. Това е технология на действието, а не нейната същност, подложена на оценка като добра или лоша, подходяща или неподходяща, правилна или грешна.“⁵ Авторът също така посочва, че няма съмнение, че моралът на технологията е заменил мораланата същност. Това води до отдалечаване на субекта от крайния ефект на неговото действие.

У.Бек директно свързва въпроса за технологиите с този за околната среда. Според него технологичният напредък и консуматорският капитализъм са довели до повишените емисии на въглероден диоксид, метан и други, променящи климата на планетата. Той въвежда концепцията за „произведен риск“. Това са рискове, които са създадени от човека и често се наричат организирана безотговорност и последствия от модернизацията. Такива са рискове от замърсяване на околната среда до генетично модифицирани храни, смъртоносни вируси като COVID-19 и т.н.

„В напредналата модерност богатството систематично се придружава от социалното производство на рискове. Съответно, проблемите и конфликтите, свързани с разпределението в едно общество, се припокриват с проблемите, произтичащи от производството, дефинирането и разпределението на технологично-научно произведени рискове.“⁶

---

⁵ Bauman, Z., *Holocaust* (Cambridge, Polity Press & Blackwell Publishing Ltd. 1989) p.160

⁶ Beck, U. *“Risk Society”* (London, translation, Sage Publications, 1992) p.21

Сравнявайки вижданията на двамата автори, дисертацията заключава, че те виждат технологичното развитие като необратим процес, но това не винаги е белязано като „човешки прогрес“. Бауман обръща особено внимание на последиците върху „човешките взаимоотношения“, докато Бек набляга на последиците върху екологията. И Бауман, и Бек признават значителния напредък на технологиите през последните десетилетия, които са донесли огромни промени в човешкия живот и продължават да доминират. Докато Бек вижда технологията като централна точка на глобализацията и въпреки че признава рекламния ефект на процесите, той е донякъде оптимист и вярва в идеята за космополитизъм, вярва, че универсалната общност чрез технология е възможна, Бауман, който по същността си е привърженик на Левинас, е убеден че тези промени трябва да започнат на лично ниво и затова лансира идеята за необходимостта от универсален морал.

Въпросът за пространството и времето в контекста на Постмодерността е обект на разглеждане в следващата глава озаглавена „Обществото и Човечеството“. Отделните подглави: 4.1 Време и пространство - общ преглед, 4.2 Време и пространство - гледната точка на Бауман и 4.3 Улрих Бек - време и пространство, разглеждат тази тема в контекста на епохата и в свещанията на двамата философи-социолози. Твърдя, че понятието пространство и време е от съществено значение за цялостното представяне и разбиране на

съвременното общество. Възгледите на Пиер Бурдийо, Анри Льофевр и Мишел Фуко са представени като основа за по-пълното разглеждане на категорията. Представата за пространство се основава на идеята за различията. Разликата е нещо, което предполага както разграничение, така и съвместно съществуване. Това предполага агенти или групи от страни, които са свързани помежду си да съществуват едновременно, но със своите различия. Пиер Бурдийо използва термините „социално пространство“ и „символно пространство“, за да дефинира социалната класификация. Според него „културният капитал“ и „икономическият капитал“ изграждат „социалното пространство“.

В „Производството на пространство“ Анри Льофевр описва социалното поведение и социалното действие чрез понятието за пространство по определена причина. „Социалното пространство“ се отнася до пространството на практиките, ежедневните практики, с които се сблъскваме в живота си. И в този постоянен конфликт възникват проблемите на ежедневието. Льофевр посочва, че няма публично пространство/частно пространство. Той твърди, че Пространството е условие; никога не е само за себе си. Дефинира се от гледна точка на връзки с обекти или термини от природата на относителността, криви. Пространството получава друг вид математически набор от атрибути и категории. На тази категория е обърнато внимание в „Глобализацията“ на Бауман. „Терминът „компресия на време/пространство“ капсулира продължаващата

многогранна трансформация на параметрите на човешкото състояние. След като се разгледат социалните причини и резултати от това свиване, ще стане очевидно, че на процесите на Глобализация им липсва общоприетото единство на ефектите.“⁷

В статията си „Времето и пространството отново обединени“ Бауман подчертава, че времето, необходимо за пътуване, престава да бъде характеристика на разстоянието и се превръща във въпрос на „хардуер“. Бързината на времевия поток също променя човешкия живот и, най-вече това, как хората превръщат конкретни дела в колективни.

„Ако хората бяха притиснати да обяснят какво имат предвид под „пространство“ и „време“ – биха могли да кажат, че „пространството“ е това, през което можете да преминете за дадено време, докато „времето“ е това, което трябва да преминете през него. В противен случай обаче, те изобщо не биха се мъчили да намерят дефиниция.“⁸

Възгледите на Бауман и Бек за времето и пространството пряко корелират с разбиранията на Бурдийо, Льофевр и Фуко по този въпрос. Дисертацията поддържа тезата, че разбирането на Бауман обаче, е по-сложно и по-разбираемо. Особено ценна е неговата категоризация (разделяне) на Модерността. Бауман дефинира две подепохи в модерността, „тежка модерност“ и „лека модерност“. „Тежката модерност“

---

⁷ Bauman, Z., "Globalisation" (Cambridge, Polity Press, 1998), p. 2

⁸ Bauman, Z., "Time and Space Reunited" (TIME & SOCIETY copyright © 2000 SAGE, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi), VOL. 9(2/3), June 1, 2000, p. 171–185

е, както той го казва, „модерност, обсебена от големите обеми“, където колкото по-значим е обектът, толкова по-добре, където размерът е равен на сила и обемът е равен на успех. „Леката модерност“ може да се определи най-добре с думата „свободна“. Организационните форми на бизнеса са "по-нефиксиращи" отколкото в тежката модерност и са по-способни да се "пуснат по течението". Те никога не са крайни или сложни и са бързо движещи се, пластични или по-добре описани като „течни“. Но най-вече тази модерност промени концепцията за времето и неговото влияние върху човешкото съществуване. И докато по време на така наречената „тежка“ модерност времето е било средството, което трябвало да се управлява разумно, в „леката“ модерност, ефективността на времето като средство за постигане на стойност показва тенденция към приближаване до безкрайността. Непосредствеността на времето на софтуерната епоха също е без значение. Няма времева дистанция, която да дели края от началото.

Бек от своя страна вярва, че преиндустриалните и ранните индустриални култури са формирали географски и времево ограничени рискове, докато в рисковото общество и дори в преходните етапи опасностите и злополуките се изместват от съвкупност от рискове, създадени от човека. Социологът твърди, че живеем в социална реалност, която е качествено нова и следователно има нужда от радикална промяна в начина, по който гледаме и говорим за нея. Бек вярва, че инциденти като този в Чернобил, и бихме могли да добавим

тук Фукушима, преформулират социалното разбиране за риска. За него „супер опасностите“ разширяват границите на времето и пространството. Опасностите на рисковото общество, според философа-сициолог, не могат да бъдат ограничени във времето. Опустошителните ефекти от рисковете за околната среда не се проявяват непременно мигновено, а имат латентен период.

За него, епохата е формирала рисково общество, което носи рискове в нашето ежедневие. И тези рискове са пряко следствие от технологичния напредък. Лесният достъп до всички части на света и свободното движение на хора и технологии през границите не само променят пространственото и времевото измерение на съвременния индивид, но принуждават хората от цял свят да споделят предизвикателствата на Модерност със западните общества. В резултат на това противопоставянето традиционно-модерно общество изчезва и се появяват много едновременно функциониращи модерни общества.

Бауман очертава компресията на времето като критичен фактор, водещ до по-нататъшни промени в световен мащаб, които засягат директно индивидите. Има по-малко или никакви пречки в бизнес и търговски операции, капиталов поток, информация и обмен на данни. Огромните части на планетата са територии, където пазарните правила определят живота на хората. Свободното движение на хора и стоки през непрекъснато намаляващите национални граници води до

разслояване на обществата. То издига висшата класа и маргинализира бедните и прекариатите, които остават изключени от социалната мрежа.

Централна тема в сравнителния анализ заема темата за етичният дискурс на епохата Късна Модерност или Рисково общество. Затова следващата глава подробно анализира въпросът в две подглави: 5.1 Бауман и новият начин на морално ангажирано мислене и 5.2 Етични измерения на рисковото общество.

Дисертацията твърди, че разбирането за етикава през Модерността на Бауман е по-комплексно. Оригиналният принос на Бауман към темата е, че той свързва философска дискусия със социологически анализ. Разпадането на обществените структури и връзки отразяват появата на нова етика, метаморал, на законотворчеството на морала под формата на универсални закони. Бауман вижда политическите промени от края на 60-те години и признава, че много социални концепции са се разградили при експлозията на индивидуализма и материализма. В трудовете си „Модерност и Холокост“ (1989), „Постмодерна етика“ (1993) и „Живот във фрагменти“ (1995) Бауман излиза с автентична концепция за постмодерната етика. Неговото разбиране е, че Постмодерността (Късната Модерност) не представлява края на етиката, а напротив, е възможност за етика.

Не е лесно да се види ролята на микроетиката в тезите на Бек или казано по друг начин, той не я е поставил в центъра на работата си. Наистина, настоящите екологични кризи изискват нов глобален етичен подход към природата. Дисекцията на рисковото общество не показва много оптимистична картина за ангажимента на обществените организации към екологичната политика. Според разбирането на Бек, едно от нещата, които карат космополитизма да работи, е обикновеното съзнание за риск, споделено в целия свят и универсалните идеи като например правата на човека. Социологът-философ е оптимист относно космополитизма на глобалното общество. Бек твърди, че състраданието става глобално и че докато гражданите остават национални, буржоазията се държи космополитно и действа отвъд границите на държавите. Дисертацията твърди, че неговата идея за необратимата универсална общност е по-скоро желание, отколкото предстояща реалност.

„[Етиката] играе ролята на велосипедна спиращка на междуконтинентален самолет.“⁹ Проблемът за етиката в Постмодерността Бек свързва с ИИ (изкуствен интелект). И тъй като има основни механизми за оценка, които биха превърнали насоките в по-етично развитие, много от дейностите около проекта за ИИ трябва да бъдат описани като „Етично измиване“. В него етичните въпроси обикновено се свеждат до набори от тесни, технологизирани концепции.

---

⁹ Beck, Ulrich, Frankfurt am Main : "Suhrkamp" 1988 (Edition "Suhrkamp" ; 1468)

Етичните въпроси се разглеждат като технически, които могат да бъдат решени само с технически решения. Бек твърди, че цялата концепция за рисковото общество е неетична, тъй като корпорациите използват техническа и научна подкрепа при иновации на своите продукти и промишлени процеси, без да отчитат надлежно социалния и екологичния риск. Отговорът, който той предлага е създаване на космополитно общество на морала, където моралът трябва да бъде универсален, за да се счита за валиден. Той пледира за глобално приложима етика в свят, пълен с рискове и несигурност. Тази етика, според Бек, трябва да се появи от космополитното съзнание на нашето време.

В статията си "Бележка за обществото - етика на индивидите" Бауман цитира Витгенщайн, че "Частният Език" е оксиморон, тъй като езикът предполага говореща общност. Според него езикът е форма на живот. „Най-очевидно подобно твърдение може да се направи за етиката“, заключава Бауман. Загрижеността му е за света на постмодерността, който според него обитаваме сега, характеризиращ се с неяснота и несигурност. Това не е свят, който бързо попада в ясен и конкретен философски или теологичен ред, затова философът е дълбоко подозрителен към самата практика на висока етика, тъй като я вижда като инструмент за подкопаване на статуквото и отговорността на хората. Бауман напомня, че да си добър понякога означава да се противопоставиш на моралните стандарти на общността. Така че, за да бъде морално годно, обществото трябва да насърчава желанието да

се противопостави на общоприетия възглед. Бауман разглежда колективното морално безразличие и социалното неравенство като причини за социалното изключване. Индивидите започват да оценяват ДРУГИЯ според пазарната му стойност или стойността му като стока. Трудовата етика, според него, продължава да генерира „морална икономика“, характеризираща се с дълбока и открита дискриминация. Средата за съвременния живот е консуматорска култура и индивидуализация, които доминират социалния живот и същевременно подтикват хората да развиват страх от непознати, пораждайки политика на изключване с племенен елемент. Средата на съвременния живот е консуматорската култура и индивидуализма, които доминират. Предположението на Имануел Кант за „моралния закон вътре в мен“ е централно за миогледа на Бауман. Теорията на Еманюел Левинас за моралната отговорност включва да бъдеш за Другия, преди човек да може да бъде с Другия. Това става централно за позицията на Бауман относно морала и етиката. Моралът е свързан с тези характеристики на човешката мисъл, чувства и действия, които от своя страна са свързани с разграничението, правено от хората между “правилно” и “погрешно”. За разлика от това, етиката се състои от правила, кодекси и стандарти, вградени в културата. Моралът е предсоциален и съществува независимо от

намерението и човешката дейност: „Аз съм морален, преди да мисля“¹⁰, заключава Бауман.

Въпросът за свободата и сигурността е подробно разгледан в следващата шеста глава на сравнителното изследване. Двете подглави са: 6.1 Концепцията на Бауман за свободата в консуматорското общество и разделението на властта и политиката и 6.2 Улрих Бек за свободата в рисковото общество.

Сравнението показва значителни различия между Бауман и Бек. Бауман се фокусира върху късномодерните процеси като форма на стратификация, докато Бек ги разглежда като процес на интеграция. Въпросната епоха твърдо поставя въпроса за индивидуализацията. Той поставя индивида във фокус, "с фундаменталната предпоставка, че човешкият индивид е от първостепенно значение в борбата за освобождение"¹¹. Бек и Бауман виждат индивидуализацията като следствие от социалните промени в Късната Модерност, в която от индивидите все повече се изисква да изградят собствения си живот. Бауман, например, твърди, че консуматорството е себеизразяване в Постмодерността. Една от най-специфичните характеристики на периода е, че хората, които са отстранени от конвенционалните модерни идентичности, са свободни да експериментират с множество

---

¹⁰ Бауман, З. "Постмодерна етика" (Оксфорд, Блекуел 1993 г.) стр.61

¹¹ L. Susan Brown. The Politics of Individualism: Liberalism, Liberal Feminism, and Anarchism. Black Rose Books Ltd. 1993

форми на идентичност и начин на живот. Философът Херберт Маркузе критикува теоретиците на индивидуализацията, представители на така нареченото „щастливо съзнание“ в своя труд „Едноизмерен човек“. Както пише проф. М. Димитрова в книгата си "Етичният обрат в социалната мисъл" Бауман е убедена, че индивидуалната свобода може да бъде създадена и гарантирана само чрез колективен труд“. Бауман твърди, че живеем в приватизирани утопии за "добро", което няма нищо общо с модела на "добро и справедливо общество". Според Бауман свободата в настоящата епоха зависи от мобилността, а това е основният стратификационен фактор. Идеята за Liberté се изразява по различен начин в неолиберализма и е в съответствие с пазарните ценности. Индивидуалната свобода е способността на човек да се занимава с каквато работа пожелае и да продава работната си сила на пазара на труда на предложилния най-висока цена. Бек вижда в това шанс за отделните хора за известно, дори малко, влияние върху модерността чрез взаимодействие с експерти. За Бауман това освобождение е до известна степен илюзорно. Безспорно, свободата и сигурността са две от най-желаните човешки ценности. Философът поддържа тезата, че сигурността и свободата са две основни ценности, необходими за един добър щастлив живот. Но основният проблем е, че никой досега в историята не е намерил „Златната формула“. Хората губят малко от свободата си, когато получават повече сигурност. Всеки път, когато получат малко повече свобода, губят част от сигурността си.

Тяхното съвместно съществуване е трудно постижимо, тъй като свободата има тенденция да идва в двойка с несигурността, докато сигурността има тенденция да бъде опакована с ограничение на свободата. В резултат на това имаме исторически периоди на повече свобода и по-малко сигурност и други с по-малко свобода и повече сигурност, в зависимост от това коя от тези основни ценности преобладава. В момента изглежда на повечето места, особено по време на пандемията от COVID-19, когато животът е заложен на карта, възмущението от несигурността надделява над страха от „несвобода“. Уместно е да споменем, че Бек обсъжда нов тип риск, който Късната Модерност донесе, а именно въпросът за неприкосновеността на личния живот и наблюдението на цифровите комуникации. „Една от разликите е, че рискът от цифровата свобода досега не е довел до катастрофа. „Катастрофата“ в този смисъл би била перфектното глобално наблюдение от глобални институции.“¹²

Никога в човешката история не сме имали ситуация, в която наблюдението може да надхвърли личните граници и социалния контрол. Това е огромен риск за свободата на словото и правото на неприкосновеност на личния живот. Националните институции, които контролират риска, не биха могли да се справят с този риск просто защото нямат

---

¹² Five minutes with Ulrich Beck: "Digital freedom risk is one of the most important risks we face in modern society" (<https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2014/04/02/five-minutes-with-ulrich-beck-digital-freedom-risk-is-one-of-the-most-important-risks-we-face-in-modern-society/>) 2014

достатъчно ресурси. За съжаление, в същото време хората не чувстват, че свободата им е нарушена. Няма физическа принуда, каквато познавахме в миналото. Съществува илюзията, че новите технологии правят живота по-лесен, дори и да плащаме със свободата си. „Ако няма нищо, което искате да скриете, защо трябва да се притеснявате да бъдете под наблюдение?“¹³ Този йезуитски аргумент често се изтъква от онези, които са част от „глобалната държава която следи“. Другият аргумент, че това е в името на нашата сигурност, също не е нито потвърден, нито убедителен. Едуард Сноудън демонстрира, че този вид дигитална империя, която има потенциала да упражнява контрол върху всеки и навсякъде, лесно би отнела цялата свобода на хората, без да може да се забележи и дори, благодарение на медийната пропаганда, с тяхното пълно съгласие. И след като това е направено, пътят към цифровата несвобода е ясен. Колкото и да е странно, Бек не вижда тази катастрофа като неизбежна. Той е убеден, че тази „изграждаща се империя“ е уязвима от всеки, който се осмели да информира обществеността за нея.

Виждаме значителни разлики между Бауман и Бек. Докато Бауман се фокусира върху късномодерните процеси като форма на стратификация, то Бек се концентрира върху интеграция. Индивидуализацията е процес, настъпил поради институционализираната индивидуализация на Модерността.

---

¹³ The motto "If you've got nothing to hide, you've got nothing to fear" has been used in defence of the Closed-circuit television (CCTV) practised in the United Kingdom.

За Бек концепцията за свобода е свързана главно с изменението на климата и цифровата свобода в общество, доминирано от технологиите:

„Мисля, че рискът за цифровата свобода е един от най-важните рискове, пред които сме изправени в съвременното общество“¹⁴.

Бек също обръща сериозно внимание на проблеми, които засягат децата на едно индивидуализирано и глобализирано общество, като например, как желанието за самоопределение може да бъде съвместено със също толкова важното желание за взаимност? Как човек може едновременно да бъде индивидуалист и да се интегрира в групата?

Бауман посочва пазарните механизми, като сила, която е в основата на живота в късната модерност. Той анализира свободата като социално отношение, а не като идея. Анализирайки историческия процес, Бауман заключава, че свободата е била привилегия, която се е ползвала по отношение на по-висша или по-слаба власт.

Въпросът за щастието е тясно свързан с този за свободата и е една, ако не и единствената, най-желана емоция. Следващата част от дисертацията, глава седма, разглежда този въпрос в кантекста на епохата. Двете подглави са; 7.1 Зигмунт Бауман по въпроса за щастието в епохата на Глобализация и 7.2

---

¹⁴ Beck, U. “Five minutes with Ulrich Beck: “Digital freedom risk is one of the most important risks we face in modern society” LSE Blog April 2nd, 2014, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2014/04/02/five-minutes-with-ulrich-beck-digital-freedom-risk-is-one-of-the-most-important-risks-we-face-in-modern-society/>

Улрих Бек и проблемът за щастието в епохата на Глобализация.

Въпросът за щастието в постмодерната епоха присъства и при двамата. Бауман поддържа тезата, че Късната Модерност е разделена на епизоди и тези епизоди често имат малка връзка между тях. Хората се опитват да предефинират смисъла на живота, целта и това, което смятат за щастие. В днешно време, за Бауман демокрацията е в упадък. И основната причина за това според него е липсата на подобие на „агора“. Според него има две тенденции на развитие през периода, като и двете са необратими. Първата е умножаването на връзки, отношения, взаимозависимости и комуникация. Сега, спорд Бауман, сме в положение, в което всички сме зависими един от друг, което е един от резултатите от Глобализацията. Това е първият път в историята, когато много политици казват: „всички сме в една лодка“. Вторият въпрос е свързан с природата. В продължение на много поколения хората са се стремят все повече да управляват и се стремят да я поставят под пълен контрол. Това вече приключва. Бауман намира пряка връзка между процеса на Глобализация и щастието: „За някои глобализацията е това, което сме длъжни да направим, ако искаме да бъдем щастливи; за други глобализацията е причината за нашето нещастие. За всички обаче Глобализацията е неразрешимата съдба на света, необратим

процес; също така засяга всички ни в еднаква степен и по същия начин."¹⁵

Проблемът за щастието не се обсъжда и разглежда пряко в трактата на Бек „Рисково общество“. Но той изрично заявява, че това общество е катастрофално общество. Първо, неизвестните, непредвидени рискове и знанието за тях могат да бъдат манипулирани в зависимост от средствата. В резултат на това някои групи от хора са по-засегнати от други. Рисковете пренебрегват границите на нацията. Бек посочва, че световното изравняване на рисковите позиции е довело до ново социално неравенство и следователно до ново социално нещастие. Той също така смята, и то не без основание, че чувството на страх и несигурност е неразделна част от рисковото общество. В такава среда е трудно да се говори за щастие. Систематично произвежданите страдания и потисничество, причинени от рисковото общество, стават все по-видими и трябва да бъдат признати от тези, които ги отричат. Можем да кажем, че сме виждали всичко това преди; нищо не е ново. Но Бек посочва:

„...умишлено или не, чрез инциденти или катастрофи, по време на война или мир, голяма група от населението е изправена пред опустошение и унищожение днес, за което езикът и силите на въображението ни подвеждат, и ни липсват всякакви морални или медицински категории."¹⁶

---

¹⁵ Bauman, Z. Globalisation (Cambridge, Polity Press, 1998), p.8

¹⁶ Beck, U. "Risk Society - Towards a New Modernity" (London, translation, Sage Publications, 1992) p.52

За Бауман животът в постмодерността е сбор от епизоди. Това ни довежда до задачата да предефинираме смисъла на живота и щастието. Философът показва как съдържанието на това, което означава да мислим за себе си като за свободни, е определено от реалните социални условия и по-конкретно какво всъщност означава „свобода“ в днешната култура, ориентирана към потребителите. Бауман твърди, че "потребителското щастие е заменило щастието в постмодерността". В такова общество преследването на „щастие“ има тенденция да се съсредоточава върху производството и придобиването на неща, с които да се разпорежда. Същата точка откриваме в разбирането на Бек за щастието в едно рисково общество. Рискът създава ново неравенство на международно ниво между страните от третия свят и индустриалните държави. Последствието е милиарди хора с "нешастен живот". Предположението на Бек обаче е доста странно, а именно, че корпорациите могат да бъдат мотивирани от състрадание, а не от икономически личен интерес. Това категорично противоречи на икономическия личен интерес на света на бизнеса.

Идентичността на индивида е другият основен въпрос на епохата. Въпреки важното си значение той все още се обсъжда нашироко, като не е получил ясен отговор. Следващата, осма, глава на дисертацията разглежда именно него. А отделните подглави се фокусират върху тезите на двамата философи по този въпрос; 8.1 3. Бауман и проблемът

за идентичността в един глобализиран свят и 8.2 У. Бек и проблемът за идентичността в обществото на риска.

Както е споменато в дисертацията, основните характеристики на епохата са фрагментацията и несигурността. Именно те карат хората да създават своя идентичност. Дефиницията на този въпрос не прави изключение. Идентичността на постмодерния субект се определя преди всичко от другите и винаги е в процес. Най-съществената тенденция, която характеризира темата, е неопределеността. Ако има една-единствена дума, с която можем да опишем Постмодерността и в този контекст идентичността в тази епоха, дисертацията твърди, че това трябва да е – неяснота. Епохата, пише И.Хусеин, не е просто голяма културна промяна; то включва и нова връзка между човечеството и околната среда. Той предполага, че:

„... ние сме свидетели на трансформация на човека, порадикална от всичко, което Коперник, Дарвин, Маркс или Фройд някога са предвиждали... „Умът“ се превръща в „своя реалност. Съзнанието става всичко“.¹⁷

Амин Маалуф в книгата си „В името на идентичността“ призовава за приемане на множество и динамични идентичности, без никакви предразсъдъци. Бауман също така поддържа тезата, че въпросът за идентичността играе изключително важна роля в Късната Модерност. Според

---

¹⁷ Hassan, I.' The New Gnosticism: Speculations on an Aspect of the Postmodern Mind' (Duke University Press, Vol. 1, No. 3 (Spring, 1973), pp. 546-570)

неговото разбиране, това е върховенството на индивидуалния Аз, независимо дали това е самоидентичност, разчитане на себе си, самореференция или себетрансцендентност – което се очертава като основното значение между двете. Човек трябва сам да създаде своята идентичност и затова той въвежда термина „идентичност- направи си сам“. Индивидът не наследява идентичността си. Вместо това ТОЙ или ТЯ трябва да прекара живота си, като я предефинира поради начина на живот и в съответствие с това, което обществото смята за добро или лошо.

Бауман разбира, че хората в Постмодерността имат различно възприятие за идентичност. В епохата тя е обвързана с идеята, че човек принадлежи навсякъде и същевременно - никъде. Философът твърди, че идеята за „идентичност“ и по-специално „национална идентичност“ не е възникнала „естествено“ от опита като самоочевиден факт, а по-скоро, тази идея е наложена от съвременното общество на неговите граждани. Проблемът с „идентификацията“ става все по-критичен за хората, които отчаяно се стремят да бъдат част от някаква общност. Идентичността също така може да се разглежда като стремеж на отделни лица или общности. В същото време този стремеж може да се обърне срещу индивиди или групи от тях, като те бъдат обвинени, че искат да погълнат или унищожат други индивиди и групи. Темата за идентичността корелира с разпадането на социалната държава. В резултат на това несигурността нараства изключително много. В последно време, несигурността и

гъвкавостта на работното място са довели до „корозия на характерите“. Това е най-ярката проява на дълбоката тревожност, която характеризира поведението, вземането на решения и житейските проекти на индивидите. Новата модерна държава, изправена пред необходимостта да създаде ред, който вече не се възпроизвежда автоматично от добре уредените и тясно свързани обществени връзки, прилага въпроса за идентичността в контекста на нови претенции за легитимност.

Улрих Бек твърди, че настъпването на Глобализацията денационализира пазарите, създава международни модели на конкуренция за чуждестранни инвестиции и принуждава държавата да реагира на международни, а не на чисто местни субекти (клиенти). По този начин тя води до „игра на власт между териториално фиксирани политически участници (правителство, парламент, синдикати) и нетериториални икономически актьори (представители на капитала, финансите, търговията)“ и последствия по отношение „на несигурността и риска в политиката и икономиката“. Според Бек, глобалната индивидуализация, донесена от Постмодерността, е придружена от по-голям индивидуален риск. Неговата идея за рефлексия при идентичността е много близка до тази на Антъни Гидънс.

Бек е убеден, че глобалната индивидуализация е виновна за безразличието и изолацията в отношенията. Според него „индивидуализацията засилва мъжката роля“. Но в същото време той посочва, че от друга страна, мъжете са освободени

от задължението да бъдат единственият поддръжник на семейството, заради по-голямото участие на жените в икономиката.

Това води до тенденцията, че „семејната хармония“ става крехка. В търсене на стабилност и щастие хората са тласнати към брак и обвързване, надявайки се да намерят споделен вътрешен живот. Но поради индивидуализацията по-рано, отколкото късно, тези взаимоотношения водят до безразличие и изолация. Бек, подобно на Бауман, поддържа тезата, че „индивидуализацията“ се състои в трансформирането на човешката „идентичност“ от „даденост“ в „задача“ – и натоварването на индивида с отговорността за изпълнението на тази задача. В резултат на този процес днес много събития се смятат по-скоро за „лични провали“, отколкото за „удари на съдбата“.

Крайният резултат от сравнението между Бек и Бауман е изнесен в последната, девета, главо. В нея се изследва подхода към глобализацията в рамките на работата на Зигмунт Бауман и Улрих Бек.

Заклучението обобщава цялата дисертация. Съвременните социално-философски теории на Бауман и Бек отварят дискусия за значението на опита на постмодерността и ролята му за формирането на съзнание. И двете теории очертават перспективите на индивида с оглед на променящите се структури на семейството, общността и държавата във време, когато мултинационалните структури набират скорост.

Докато описват мащабните световни трансформации на всяко ниво на обществото, и двамата автори се опитват да очертаят съвременните морални перспективи и да намерят и покажат изход от конфликтната ситуация на съвременното общество на едно силно индивидуализирано Аз. За да оцелее, този аз трябва да намери и изгради нова основа за връзката с Другия.

ПРИНОС НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Детайлно са разгледани и сравнени работите на двама мислители, получили световна известност със своята диагноза за съвременното общество в края на двадесети век и началото на двадесет и първия. Ключовата дума, превърнала се в емблема на този исторически период, е „Глобализация“. Самото фокусиране на дисертацията върху най-болезнените актуални проблеми на съвременността, макар и през оптиката на двамата сравнявани автори, както и търсенето на възможен изход от тях, е принос към социалната и политическата философия.

2. Анализирана е настоящата ситуация с оглед на породилото я минало и в перспективата на детерминиращата ѝ роля за евентуалното бъдеще. Това изисква особени философски умения – проследени са противоречивите преплитащи се тенденции, които съвсем не са приключили, а все още продължават развитието си.

3. Успешно е преодоляна трудността да се съпоставят два различни и в известен смисъл несъизмерими подхода –

единият, а именно този на Улрих Бек, който вижда ситуацията на съвременния човек като изключително рискува поради безконтролното развитие на технологиите и невъзможността на правителствата със своя ограничен регулативен обхват да се справят с глобалните проблеми, и другият, а именно този на Зигмунт Бауман, който подчертава, че рационализациите на технократизма най-напред са анулирали морала като отговорност за Другия и след това са обезсилили влиянието на политиката. Сравнението показва, че и за двамата конституирането на планетарна обществена сигурност без радикална промяна на философската парадигма не би могла да се осъществи. Такъв е изводът, който е аргументиран с дисертационния труд.

4. Проследени са измененията в значенията на редица философски категории като риск, безопасност и сигурност, свобода, отговорност, време и пространство, модерност и постмодерност, морал, общество, политика и др. Предефинирането им при двамата сравнявани автори сигнализира за търсенето на нова понятийна система и дисертацията прави опит да го осветли.

5. Рефлексията, предложена в дисертацията, се явява трета и независима позиция спрямо изложените в творчеството на Бек и Бауман. Операцията на сравнението методологически вече я предполага. Подборът на темите и интерпретациите, съответното разбиране и критериите за оценка са предпоставени от самия дисертант. Дисертацията допринася за очертаването на философския ландшафт на

съвременността чрез проучването на отраженията ѝ в произведенията на двама мислители, които показват как философията става приложима на равнището на социологията, както и обратно, как социологията може да доведе до философски обобщения.

БИБЛИОГРАФИЯ

Beck, U. Giddens, A and Lash, S, "Reflexive Modernisation: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order" (Cambridge: Polity Press, 1994)

Beck, U. "Risk Society" (London, translation, Sage Publications, 1992)

Beck, U, Five minutes with Ulrich Beck: "Digital freedom risk is one of the most important risks we face in modern society" (<https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2014/04/02/five-minutes-with-Ulrich-beck-digital-freedom-risk-is-one-of-the-most-important-risks-we-face-in-modern-society/>) 2014

Brown. Susan L. The Politics of Individualism: Liberalism, Liberal Feminism, and Anarchism. Black Rose Books Ltd. 1993

Bauman, Z., Globalization (Cambridge, Polity Press, 1998)

Bauman, Z., "Time and Space Reunited" (TIME & SOCIETY copyright © 2000 SAGE, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi), VOL. 9(2/3), June 1, 2000, p. 171–185

Bauman, Z., Holocaust (Cambridge, Polity Press & Blackwell Publishing Ltd. 1989)

Brooks, D, The lost language of privacy, article, (https://www.oregonlive.com/opinion/2015/04/the_lost_language_of_privacy_d.html), Updated Jan 09, 2019; Posted Apr 18, 2015

Harvey, D. “A Brief History of Neoliberalism”,(Oxford, Oxford University Press, 2005)

Habermas, J, Learning by disaster? A diagnostic look back at the short 20th century, *Constellations* 5 (3))

Hassan, I.’ The New Gnosticism: Speculations on an Aspect of the Postmodern Mind’ (Duke University Press, Vol. 1, No. 3 (Spring, 1973), pp. 546-570)

Maalouf. A. In the Name of Identity: Violence and the Need to Belong(Time-Warner, 2001)

Robertson, R., Globalization Social Theory and Global Culture (London, Sage Publication, 1992)

The motto "If you've got nothing to hide, you've got nothing to fear" has been used in defense of the Closed-circuit television (CCTV) practiced in the United Kingdom.

ПУБЛИКАЦИИ

- “Anne Dufourmantelle, In Praise of Risk”, New York: Fordham University Press, 2019, ISBN: 978-0-8232-8544-0, 240 pp
Sofia Philosophical Review, vol. XIV, No. 1, 2021
София Философски преглед, кн. XIV, № 1, 2021 г
- “Zygmunt Bauman and Ulrich Beck and the question of Identity”
Sofia Philosophical Review is published in vol. XV, No. 1, 2022

„Зигмунт Бауман и Улрих Бек и въпросът за идентичността“
София Философски преглед кн. XV, № 1, 2022 г

• “Ideological nature of happiness and Postmodernity”,
сп. Медии и комуникации през 21. век, издание на Факултета
по журналистика и масови комуникации, Софийски
университет /под печат, бр. 6, 2023 г./

„Идеологическа природа на щастието и Постмодерността”,
сп. Медии и комуникации през 21. век, издание на Факултета
по журналистика и масови комуникации, Софийски
университет /под печат, бр. 6, 2023 г./